

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT 629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04 UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
ZESPÓŁ REALIZACJI 00 - 503 W A R S Z A W A
BADAŃ 621 - 07 - 57, 628 - 90 - 17 TELEFAX 629 - 40 - 89
INTERNET: <http://www.cbos.pl> E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/21/16/95

OŚWIĘCIM W ZBIOROWEJ PAMIĘCI POLAKÓW

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, STYCZEŃ '95

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

Problemy dotyczące przeszłości, które wchodzą w skład narodowej tradycji czy mitologii, nadal silnie nas dzielą i różnią. Dowodzi to, iż historia wciąż pozostaje dla nas żywa, aktualna i ważna. Do podjęcia tego rodzaju refleksji skłania 50 rocznica wyzwolenia Oświęcimia. Planowane w związku z tym uroczystości nadadzą jej wymiar ogólnopolski. Nieporozumienia między organizatorami oficjalnych obchodów a różnymi środowiskami identyfikującymi się z tragiczną spuścizną Oświęcimia świadczą jednak, że również ten element tradycji nie jest pozbawiony wątków delikatnych czy kontrowersyjnych.

Oświęcim (lub szerzej - prześladowania i krzywdy doznane podczas minionej wojny) stanowi nie tylko element narodowej historii, ale także istotną część naszego osobistego, rodzinnego doświadczenia. Zaskakująco duża wydaje się dziś liczba żyjących Polaków, którzy mają lub mieli wśród swych bliskich osoby więzione w obozach koncentracyjnych¹.

Tabela 1

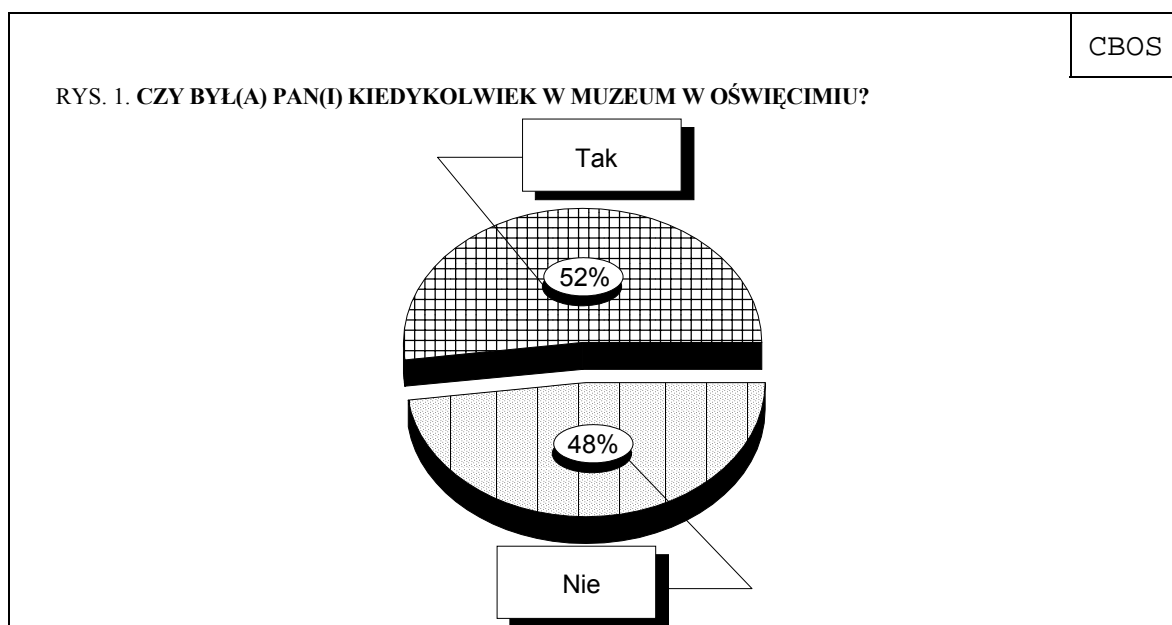
w procentach

Czy ktoś z Pana(i) rodziny, bliskich Panu(i) osób:	Wskazania respondentów	
	tak	nie
– był więźniem obozu w Oświęcimiu?	12	88
– zginął w obozie w Oświęcimiu?	6	94
– był więźniem jakiegoś innego hitlerowskiego obozu koncentracyjnego?	25	75

¹ Badanie - współfinansowane przez Kancelarię Prezydenta RP - przeprowadzono w dniach 13-16 stycznia '95 na reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski (N=1011).

W sumie, jak wykazała analiza, dla blisko jednej trzeciej badanych - częściej osób starszych niż młodych - obozy koncentracyjne wiążą się z osobistą, rodzinną tragedią i krzywdą. Prawdopodobieństwo tego rodzaju doświadczeń jest też tym większe, im wyższe wykształcenie respondentów. Może się to wiązać z faktem, że rodziny inteligentkie były w ponadprzeciętnym stopniu dotknięte prześladowaniami.

Niezależnie od tego, czy tragedia dotknęła nas osobiście czy nie, bardzo popularne okazuje się w Polsce odwiedzanie muzeum.

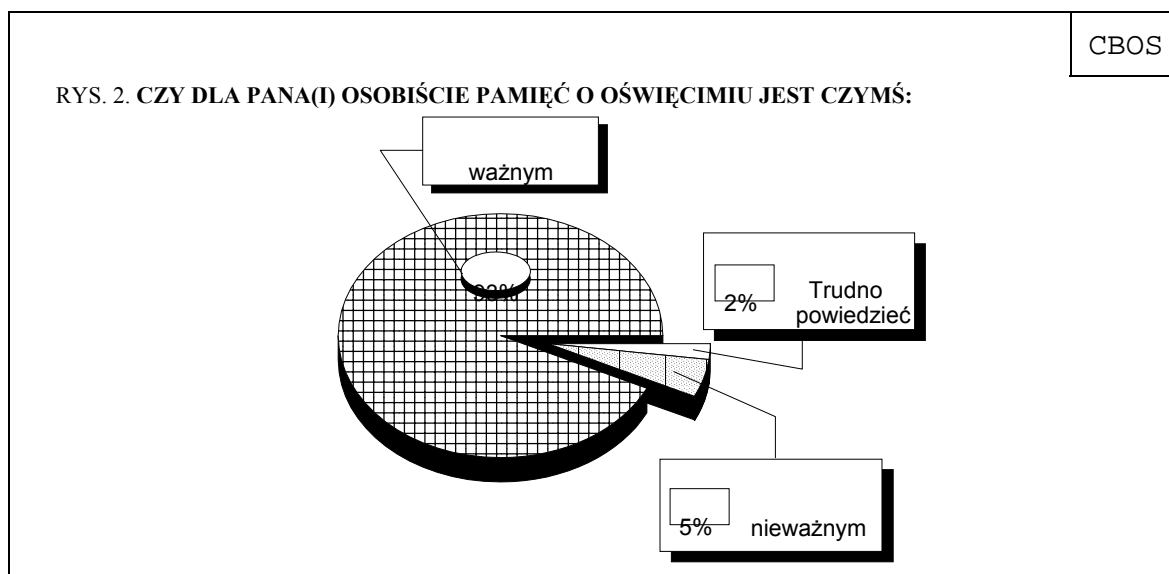
Oświęcim jest tradycyjnym celem szkolnych wycieczek, część ankietowanych zwiedziła więc zapewne to miejsce przy okazji tego rodzaju wyjazdów. Jednak z pewnością nie stanowi to wyczerpującego wytłumaczenia skali zjawiska. Najstarsi respondenci stosunkowo najrzadziej (39%) odwiedzają muzeum holocaustu, najmłodszy zaś - stosunkowo najczęściej (61%). Świadczyłoby to o wzroście zainteresowania tragedią oświęcimską. Być może wiąże się to z faktem, iż kolejne pokolenia podchodzą do niej z coraz większym dystansem, który eliminuje rozmaite opory przed udaniem się na miejsce upamiętniające fakt ludobójstwa.

Ludzie wykształceni, zajmujący wysokie miejsca w hierarchii społecznej, częściej od innych przyznają się do odwiedzenia muzeum. Jest to z pewnością istotne z punktu widzenia ciągłości, kontynuacji tradycji - wiadomo bowiem, że elity społeczne odgrywają szczególnie ważną rolę w procesie "zapamiętywania" i przetwarzania historii w narodową mitologię.

Kolejne - tym razem otwarte - pytanie dotyczy rangi, jaką skłonni jesteśmy przyznawać tragedii oświęcimskiej. Odpowiadając na nie, badani najczęściej deklarują, że uważają Oświęcim za symbol o wymiarze ogólnoludzkim.

	CBOS
Jak Pan(i) sądzi, dla kogo, dla jakich ludzi jest dzisiaj ważna pamięć o Oświęcimiu?	
◆ Dla wszystkich, dla każdego człowieka, dla całego świata	43%
◆ Dla ludzi, którzy przeżyli Oświęcim lub inne prześladowania w czasie wojny, dla rodzin ofiar	30%
◆ Dla wszystkich Polaków, dla Polaków	20%
◆ Dla starszego pokolenia, które pamięta wojnę	11%
◆ Dla młodego pokolenia, dla pokoleń powojennych	10%
◆ Dla Żydów	8%
◆ Inna odpowiedź	7%
Było to pytanie otwarte, a więc badani mieli nieskrępowaną swobodę wypowiedzi - zarówno pod względem treści, jak i objętości.	

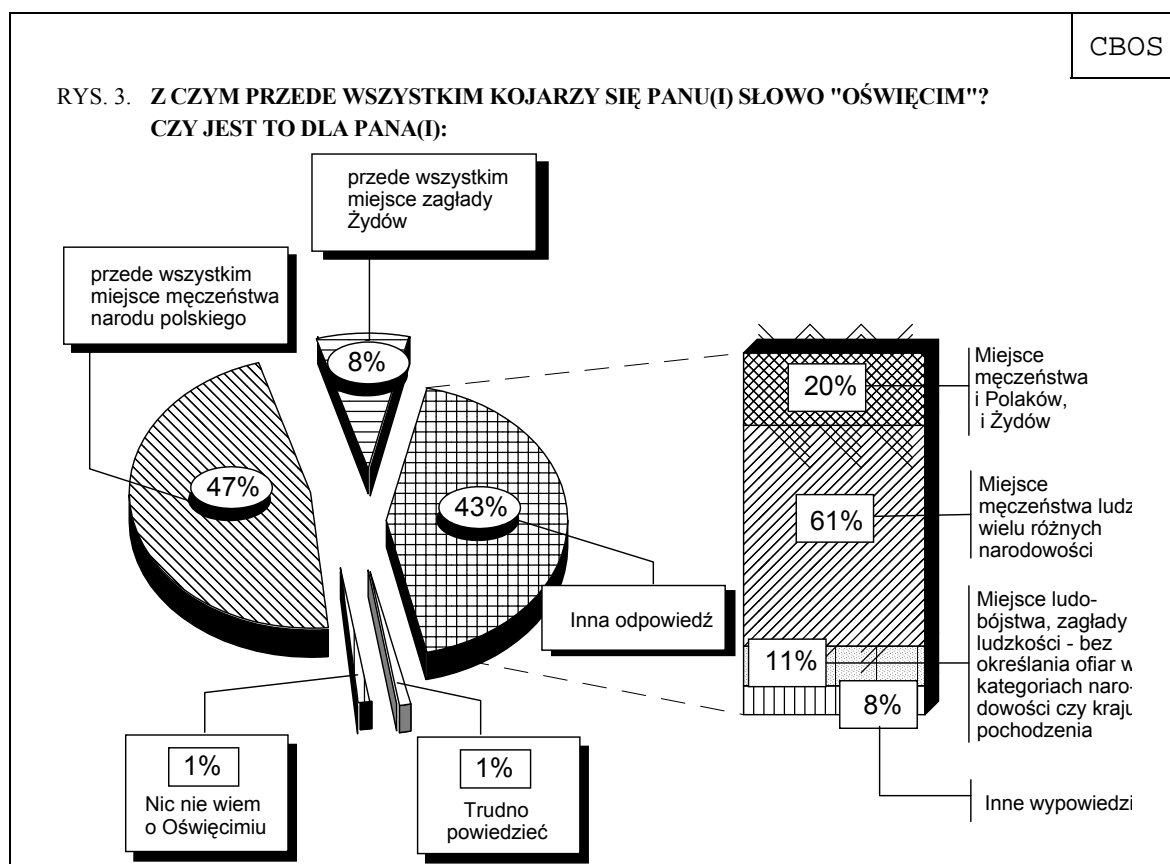
Mimo upływu czasu, Oświęcim jest dla nas ważny. Dominuje pogląd, że ranga tej tradycji ma charakter ponadpokoleniowy i ponadnarodowy, uniwersalny. W ocenie znaczenia, jakie ma ono dla samych respondentów, jednomyślność jest niemal całkowita.

Taka jednomyślność rzadko zdarza się w sondażach, ale też nie często dotyczą one podobnie niekontrowersyjnych kwestii. Jeśli mamy tu do czynienia z konformizmem - polegającym na prezentowaniu postawy uważanej za pożądaną w społeczeństwie - to na uwagę zasługuje skala tego zjawiska.

W związku z nieporozumieniami towarzyszącymi organizacji rocznicowych obchodów nasuwa się wiele kwestii, z których podstawowa - w najbardziej uproszczonej formie - brzmiałaby: kto ma największe prawo do identyfikowania się z tragiczną spuścizną Oświęcimia i czy celowe jest czynienie pod tym względem różnicy między Polakami i Żydami?

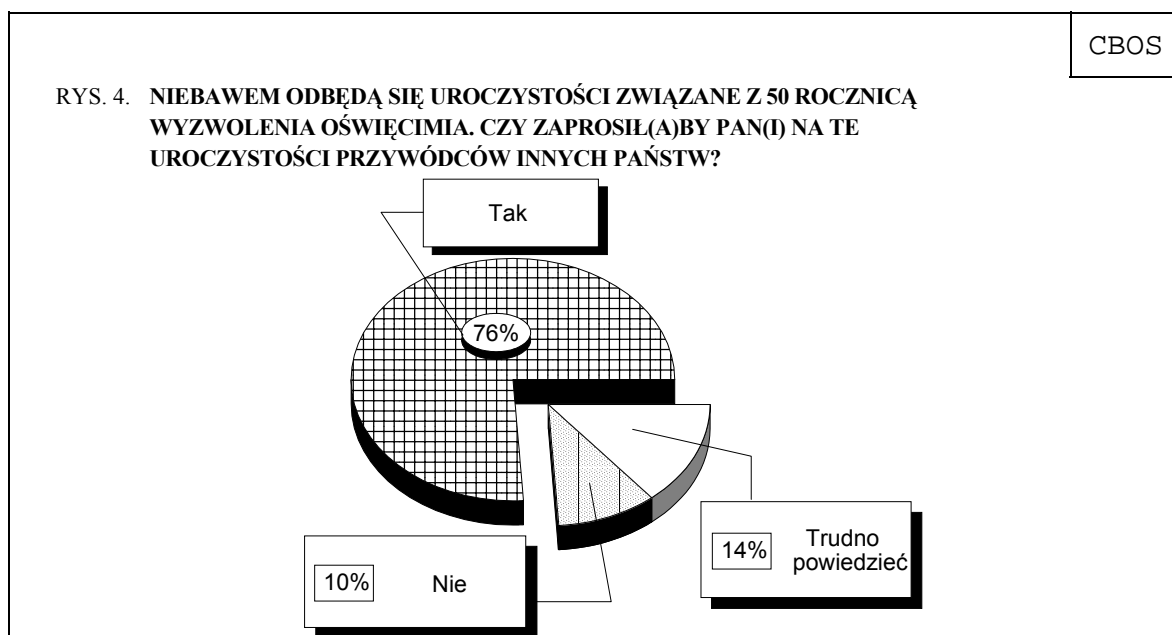
Pytanie dotyczące tej delikatnej materii zostało sformułowane w taki sposób, by proponować, lecz nie narzucać respondentom rozróżnienia między polskim i żydowskim wątkiem oświęcimskiej tragedii.

Dla znacznej części społeczeństwa Oświęcim stanowi element polskiej tradycji - niezależnie od tego, czy i w jakiej mierze jest to przedmiotem kontrowersji. Wielu badanych

uchyliło się od formułowania odpowiedzi w kategoriach zaproponowanej alternatywy, wybierając możliwość „inne”. Szczególnie bliska jest im myśl o międzynarodowym czy ogólnocywilizacyjnym, ogólnoludzkim charakterze tej spuścizny. Tę odpowiedź chętnie wybierali respondenci z wykształceniem wyższym, mieszkańcy wielkich miast, osoby wykazujące duże zainteresowanie polityką i sprawami publicznymi.

Jeśli traktować przedstawione wyżej poglądy badanych jako zróżnicowane, to różnica ta przejawiałaby się w rozbieżnościach między postrzeganiem tradycji oświęcimskiej jako specyficznie polskiej oraz jako „własności” ogólnoludzkiej. Jeżeli istotnie tkwiłyby tu kontrowersje, to powinny one znaleźć wyraz w reakcjach na propozycję, aby maksymalnie rozszerzyć formułę uroczystości.

Uczynienie z rocznicowych obchodów wydarzenia o skali międzynarodowej akceptowane jest niemal bez zastrzeżeń, z czego wynikałoby, że wspomniana wyżej kontrowersja ma raczej pozorny charakter. Opinia o ogólnocywilizacyjnej wymowie symboliki Oświęcimia sprzyja ponadprzeciętnej akceptacji "umiędzynarodowienia" obchodów, która jest też znaczna wśród osób traktujących Oświęcim jako część specyficznie polskiej tradycji (73%).

Osoby skłonne aprobować takie rozwiązanie zapytano z kolei o to, do jakich krajów należałoby skierować zaproszenie na uroczyste obchody 50 rocznicy wyzwolenia Oświęcimia.

	CBOS
Przywódców jakich krajów zaprosił(a)by Pan(i) na te uroczystości? (N = 764)	
<u>Najczęściej wymieniane nazwy krajów:</u>	
◆ Niemcy	47%
◆ Izrael, Żydzi	42%
◆ Rosja	39%
◆ Francja	23%
◆ Stany Zjednoczone	22%
◆ Wielka Brytania	16%
◆ Czechy, Słowacja	14%
<u>Najczęściej udzielane odpowiedzi opisowe:</u>	
◆ kraje, z których pochodziły ofiary wojny i Oświęcimia,	25%
◆ kraje całego świata, zaproszenie otwarte dla wszystkich krajów, które je przyjmą,	9%
◆ kraje, które uczestniczyły w wojnie,	6%
◆ kraje europejskie,	6%
◆ wszystkie z wyjątkiem Niemiec,	3%
◆ inna odpowiedź opisowa	5%

Formuła "pojednania nad grobami", przyjęta już podczas organizacji obchodów 50 rocznicy wybuchu Powstania Warszawskiego, bliska jest wielu Polakom. Być może właśnie ubiegłoroczna wizyta prezydenta Niemiec i jego przemówienie przyczyniły się do tego, że dziś tak wielu Polaków przyznaje Niemcom prawo współuczestnictwa (choć z pewnością na specyficznych zasadach) w oświęcimskich uroczystościach. Nie sposób oprzeć się wrażeniu, że jesteśmy obecnie świadkami głębokich przewartościowań w tej sferze.

Kolejna najczęściej udzielana odpowiedź nie pozostawia wątpliwości co do tego, iż Polacy rozumieją i szanują szczególne prawo narodu żydowskiego do identyfikowania się z bolesną symboliką Oświęcimia.

Wielu ludzi pragnęłoby, aby w uroczystościach wzięli udział przedstawiciele Rosji. W istocie trudno wyobrazić sobie obchody rocznicy wyzwolenia Auschwitz-Birkenau bez udziału reprezentantów wyzwolicieli.

Trudno rozstrzygnąć, w jakiej mierze w świadomości Polaków egzystuje problem: "Czyj jest Oświęcim?". Na tak sformułowane pytanie odpowiadają: jest polski, żydowski, ogólnoludzki. Nie ma wątpliwości, że pamięć Oświęcimia jest częścią narodowej, zbiorowej pamięci Polaków. Nie wydaje się przy tym, aby fakt ten oznaczał kwestionowanie szczególnych praw, jakie pod tym względem przysługują Żydom.

A N E K S

PODZIAŁ NA REGIONY W BADANIACH CBOS

1. Region północny:

09 woj. elbląskie
10 woj. gdańskie
17 woj. koszalińskie
26 woj. olsztyńskie
39 woj. słupskie
41 woj. szczecińskie

2. Region zachodni:

11 woj. gorzowskie
12 woj. jeleniogórskie
20 woj. legnickie
45 woj. wałbrzyskie
47 woj. wrocławskie
49 woj. zielonogórskie

3. Region środkowozachodni:

05 woj. bydgoskie
13 woj. kaliskie
16 woj. konińskie
21 woj. leszczyńskie
29 woj. pilskie
32 woj. poznańskie
44 woj. toruńskie
46 woj. wrocławskie

4. Region środkowy:

01 woj. warszawskie
07 woj. ciechanowskie
24 woj. łódzkie
30 woj. piotrkowskie
31 woj. płockie
34 woj. radomskie
37 woj. sieradzkie
38 woj. skierniewickie

5. Region wschodni:

02 woj. białkopodlaskie
03 woj. białostockie
06 woj. chełmskie
22 woj. lubelskie
23 woj. łomżyńskie
28 woj. ostrołęckie
36 woj. siedleckie
40 woj. suwalskie
48 woj. zamojskie

6. Region południowo-wschodni:

15 woj. kieleckie
18 woj. krakowskie
19 woj. krośnieńskie
25 woj. nowosądeckie
33 woj. przemyskie
35 woj. rzeszowskie
42 woj. tarnobrzeskie
43 woj. tarnowskie

7. Region południowo-zachodni:

04 woj. bielskie
08 woj. częstochowskie
14 woj. katowickie
27 woj. opolskie

Tabela 1. Czy ktoś z Pana(i) rodziny, bliskich Panu(i) osób, był więźniem obozu w Oświęcimiu?

(%)

	Tak	Nie	Liczba osób
Ogółem	12	88	1011
Płeć			
Mężczyźni	14	86	460
Kobiety	10	90	551
Wiek			
do 24 lat	9	91	120
25-34	10	90	154
35-44	10	90	246
45-54	11	89	184
55-64	14	86	139
65 lat i więcej	16	84	165
Miejsce zamieszkania			
Wieś	11	89	376
Miasto do 20 tys.	9	91	106
od 21 do 100 tys.	14	86	204
101-500 tys.	10	90	174
501 tys.i więcej mieszk.	14	86	150
Region			
Północny	12	88	101
Zachodni	9	91	120
Środkowozachodni	6	94	151
Środkowy	15	85	187
Wschodni	8	92	125
Południowo-wschodni	13	87	153
Południowo-zachodni	16	84	174
Wykształcenie			
Podstawowe	9	91	376
Zasadnicze zawodowe	10	90	246
Średnie	14	86	311
Wyższe	19	81	79
Grupa społ.-zaw. pracujący			
Kadra kier., inteligencja	20	80	62
Prac.umysł.niż.szczebła	10	90	96
Pracownicy fiz. - umysł.	10	90	55
Robotnicy wykwalifikowani	7	93	112
Robotnicy niewykwalifik.	17	83	52
Rolnicy	4	96	71
Prywatni przedsiębiorcy	17	83	42
Bierni zawodowo			
Renciści i emeryci	14	86	335
Uczniowie i studenci	11	89	45
Bezrobotni	8	92	90
Gospodynie domowe i inni	9	91	48
Dochody na jedną osobę			
Poniżej 125 zł	9	91	257
125 - 199,99	11	89	235
200 - 274,99	11	89	286
275 - 324,99	11	89	101
325 zł i powyżej	25	75	101
Ocena własnych war. mater.			
Złe	13	87	347
Średnie	11	89	515
Dobre	10	90	148
Zainteresowanie polityką			
Duże	18	82	120
Średnie	12	88	426
Małe lub żadne	9	91	465
Udział w prakt. religijnych			
Kilka razy w tygodniu	14	86	58
Raz w tygodniu	9	91	627
Kilka razy w roku	14	86	250
W ogóle nie uczestniczy	18	82	71
Poglądy polityczne			
Lewica	15	85	183
Centrum	12	88	268
Prawica	14	86	250
Trudno powiedzieć	7	93	310

Tabela 2. Czy ktoś z Pana(i) rodziny, bliskich Panu(i) osób, był więźniem jakiegoś innego hitlerowskiego obozu koncentracyjnego?

(%)

	Tak	Nie	Liczba osób
Ogółem	25	75	1011
Płeć			
Mężczyźni	24	76	460
Kobiety	26	74	551
Wiek			
do 24 lat	18	82	120
25-34	22	78	154
35-44	25	75	246
45-54	25	75	184
55-64	24	76	139
65 lat i więcej	34	66	165
Miejsce zamieszkania			
Wieś	23	77	376
Miasto do 20 tys.	23	77	106
od 21 do 100 tys.	22	78	204
101-500 tys.	22	78	174
501 tys.i więcej mieszk.	39	61	150
Region			
Północny	24	76	101
Zachodni	30	70	120
Środkowozachodni	26	74	151
Środkowy	29	71	187
Wschodni	27	73	125
Południowo-wschodni	22	78	153
Południowo-zachodni	17	83	174
Wykształcenie			
Podstawowe	23	77	376
Zasadnicze zawodowe	21	79	246
Średnie	29	71	311
Wyższe	32	68	79
Grupa społ.-zaw. pracujący			
Kadra kier., inteligencja	38	62	62
Prac.umysł.niż.szczebla	27	73	96
Pracownicy fiz.- umysł.	24	76	55
Robotnicy wykwalifikowani	16	84	112
Robotnicy niewykwalifik.	12	88	52
Rolnicy	30	70	71
Prywatni przedsiębiorcy	37	63	42
Bierni zawodowo			
Renciści i emeryci	27	73	335
Uczniowie i studenci	23	77	45
Bezrobotni	14	86	90
Gospodynie domowe i inni	30	70	48
Dochody na jedną osobę			
Poniżej 125 zł	23	77	257
125 - 199,99	22	78	235
200 - 274,99	26	74	286
275 - 324,99	23	77	101
325 zł i powyżej	37	63	101
Ocena własnych war. mater.			
Złe	20	80	347
Średnie	26	74	515
Dobre	32	68	148
Zainteresowanie polityką			
Duże	30	70	120
Średnie	27	73	426
Małe lub żadne	22	78	465
Udział w prakt. religijnych			
Kilka razy w tygodniu	37	63	58
Raz w tygodniu	25	75	627
Kilka razy w roku	23	77	250
W ogóle nie uczestniczy	28	72	71
Poglądy polityczne			
Lewica	26	74	183
Centrum	25	75	268
Prawica	28	72	250
Trudno powiedzieć	22	78	310

Tabela 3. Czy był(a) Pan(i) kiedykolwiek w Muzeum w Oświęcimiu? (%)

	Tak	Nie	Liczba osób
Ogółem	52	48	1011
Płeć			
Mężczyźni	55	45	460
Kobiety	49	51	551
Wiek			
do 24 lat	61	39	120
25-34	58	42	154
35-44	51	49	246
45-54	58	42	184
55-64	47	53	139
65 lat i więcej	39	61	165
Miejsce zamieszkania			
Wieś	40	60	376
Miasto do 20 tys.	58	42	106
od 21 do 100 tys.	60	40	204
101-500 tys.	58	42	174
501 tys.i więcej mieszk.	62	38	150
Region			
Północny	42	58	101
Zachodni	60	40	120
Środkowozachodni	42	58	151
Środkowy	56	44	187
Wschodni	29	71	125
Południowo-wschodni	55	45	153
Południowo-zachodni	71	29	174
Wykształcenie			
Podstawowe	38	62	376
Zasadnicze zawodowe	49	51	246
Średnie	66	34	311
Wyższe	74	26	79
Grupa społ.-zaw. pracujący			
Kadra kier., inteligencja	82	18	62
Prac.umysł.niż.szczębla	66	34	96
Pracownicy fiz.- umysł.	65	35	55
Robotnicy wykwalifikowani	59	41	112
Robotnicy niewykwalifik.	53	47	52
Rolnicy	26	74	71
Prywatni przedsiębiorcy	49	51	42
Bierni zawodowo			
Renciści i emeryci	42	58	335
Uczniowie i studenci	63	37	45
Bezrobotni	54	46	90
Gospodynie domowe i inni	52	48	48
Dochody na jedną osobę			
Poniżej 125 zł	44	56	257
125 - 199,99	47	53	235
200 - 274,99	57	43	286
275 - 324,99	59	41	101
325 zł i powyżej	69	31	101
Ocena własnych war. mater.			
Złe	48	52	347
Średnie	52	48	515
Dobre	60	40	148
Zainteresowanie polityką			
Duże	52	48	120
Średnie	58	42	426
Małe lub żadne	47	53	465
Udział w prakt. religijnych			
Kilka razy w tygodniu	51	49	58
Raz w tygodniu	53	47	627
Kilka razy w roku	48	52	250
W ogóle nie uczestniczy	60	40	71
Poglądy polityczne			
Lewica	49	51	183
Centrum	63	37	268
Prawica	53	47	250
Trudno powiedzieć	44	56	310

Tabela 4. Z czym przede wszystkim kojarzy się Panu(i) słowo "Oświęcim"? Czy jest to dla Pana(i): 1 - przede wszystkim miejsce męczeństwa narodu polskiego; 2 - przede wszystkim miejsce zagłady Żydów; 3 - inna odpowiedź; 4 - nic nie wiem o Oświęcimiu

(%)

	1	2	3	4	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	47	8	43	1	2	1011
Płeć						
Mężczyźni	44	7	46	0	2	460
Kobiety	49	8	41	1	2	551
Wiek						
do 24 lat	55	18	27	0	1	120
25-34	53	8	37	0	1	154
35-44	46	7	45	1	2	246
45-54	42	9	48	1	1	184
55-64	44	4	49	0	2	139
65 lat i więcej	43	3	49	2	3	165
Miejsce zamieszkania						
Wieś	51	9	36	1	3	376
Miasto do 20 tys.	45	7	46	2	0	106
od 21 do 100 tys.	35	8	56	0	1	204
101-500 tys.	59	6	32	0	2	174
501 tys. i więcej mieszk.	40	6	54	0	1	150
Region						
Północny	42	9	47	2	0	101
Zachodni	50	15	35	0	0	120
Środkowo-zachodni	50	8	42	0	0	151
Środkowy	38	3	57	0	2	187
Wschodni	47	7	42	2	2	125
Południowo-wschodni	46	5	47	0	1	153
Południowo-zachodni	54	10	30	1	5	174
Wykształcenie						
Podstawowe	48	5	43	1	4	376
Zasadnicze zawodowe	53	7	38	1	1	246
Średnie	46	11	43	0	0	311
Wyższe	30	10	61	0	0	79
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	39	11	49	0	0	62
Prac. umysł. niż. szczebla	49	9	42	0	0	96
Pracownicy fiz.- umysł.	53	10	37	0	0	55
Robotnicy wykwalifikowani	46	8	42	1	3	112
Robotnicy niewykwalifik.	49	2	46	0	3	52
Rolnicy	46	7	40	0	7	71
Prywatni przedsiębiorcy	44	7	49	0	0	42
Bierni zawodowo						
Renciści i emeryci	45	5	48	1	2	335
Uczniowie i studenci	43	23	34	0	0	45
Bezrobotni	54	10	36	0	0	90
Gospodynie domowe i inni	54	6	37	1	2	48
Dochody na jedną osobę						
Poniżej 125 zł	56	7	34	1	3	257
125 - 199,99	47	8	45	1	0	235
200 - 274,99	44	9	45	0	2	286
275 - 324,99	40	6	53	0	1	101
325 zł i powyżej	44	9	46	0	1	101
Ocena własnych war. mater.						
Złe	50	4	44	1	1	347
Średnie	45	9	43	0	2	515
Dobre	48	11	40	0	1	148
Zainteresowanie polityką						
Duże	33	5	62	0	0	120
Średnie	41	11	46	0	1	426
Małe lub żadne	55	6	35	1	3	465
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	47	9	42	0	2	58
Raz w tygodniu	48	7	42	1	2	627
Kilka razy w roku	44	8	47	0	0	250
W ogóle nie uczestniczy	45	8	44	0	4	71
Poglądy polityczne						
Lewica	49	9	42	0	0	183
Centrum	42	10	47	0	1	268
Prawica	48	6	45	0	1	250
Trudno powiedzieć	49	6	40	2	4	310